

ORDES I CONGREGACIONS RELIGIOSES EXISTENTS AL BISBAT DE SOLSONA EN EL TEMPS DE LA SEVA CREACIÓ

Antoni Bach

Conjuntura històrica

La doctrina del concili de Trento va donar una bona idea del bisbe com a successor dels apòstols, posat per l'Esperit Sant. En l'aspecte disciplinar insisteix en els seus drets i obligacions.

Dins la mentalitat de cristianidat, de la tradició jurídic-romana, de les herències feudals, de l'existència del patronat dels reis i altres persones, el bisbe arreu es trobava condicionat. El papat continuava en l'època de suprem poder de la cristianidat i, després de Maquiavel, les monarquies s'afermaven. La Santa Seu estenia la seva intervenció en les provisions de molts càrrecs i benifets.

Sota el mateix domini papal hi havia els ordes i congregacions religioses (que per això s'anomenaven exempts), o bé *nullius diocesis*. Els abats havien obtingut una jurisdicció quasi episcopal. Durant el postconcili es nota la pressió episcopal sobre aquestes jurisdiccions que s'interposaven entre el bisbe i la totalitat dels fidels. Només tingueren èxit els bisbes en la supressió d'alguns ordes, i en la promoció de noves congregacions que, encara que fossin exemptes, estaven al servei del poble cristià d'acord amb el bisbe.

Durant tot el s. XVI els ordes religiosos havien rebut la primera sotragada. Referint-nos al territori que havia d'ésser el nostre bisbat, foren suprimits els monestirs augustinians, els cistercencs, els premostratencs i alguns de benedictins. Es posaren en pla de reforma els franciscans; sorgiren de nou els jesuïtes, que no s'establiren al nostre bisbat. Continuaren els trinitaris, els mercedaris i els dominics. Molts monestirs benedictins esdevingueren priorats o vicaries; restà el de Serrateix, que es mantingué fora de la congregació de Valladolid, i continuà en la Tarraconense.

En l'època que estem estudiant, els monestirs femenins, nombrosos a l'Edat

Mitjana, havien quedat suprimits, i les religioses que hi quedaven passaren a d'altres monestirs de fora el nostre territori.

Aquestes circumstàncies foren favorables a l'exercici de la missió episcopal en molts aspectes, però restaven uns espais força tancats, com el de St. Vicenç de Cardona, i unes jurisdiccions feudals i uns patronatges laics que no minvaren.

Patrimonis de les congregacions i monestirs

L'època de la formació dels patrimonis monacals és molt anterior al s. XVI, i des d'aleshores no es crearen grans patrimonis monacals o religiosos, almenys al nostre país. Situant-nos en el període que estem historiant, cal distingir els antics ordes monacals, que dipositaven extensos patrimonis territorials: benedictins, cistercencs, premostratencs; en menor escala, els mercedaris, trinitaris i

carmelites, i a un nivell inferior, els ordes mendicants dels franciscans, caputxins i dominics.

El patrimoni que tenia un valor creixent, si era ben administrat, era el de la terra de conreu, de pastoreig i de bosc; gran part dels ingressos d'aquests béns s'invertien en la conservació i en colons i masovers, i molt sovint les terres eren cedides en arrendaments o estaven en mans d'emfiteutes. Aquestes rendes s'anaven devaluant si el monestir no conreava les terres directament, o amb colons dirigits per un monjo, com ho féu sovint el monestir de Poblet a la granja de Barbens, ara anomenada les cases de Barbens, i a Torreneral.

Monestirs i congregacions tenien col·legis i professors a les universitats, com la de Lleida i la de Solsona. Aquesta ocupació podia ésser una font d'ingressos i de despeses.

És normal que els ordes mendicants, que tenien un patrimoni territorial molt

Sant Pere de Grau d'Escales.

petit, aconseguïssin llur manutenció gràcies a la seva dedicació a la predicació, a més d'altres almoines i llegats dels fidels, a més de l'almoïna de la missa, que al tombant del s. XVI tenia una taxa de 2 sous, poc més o menys equivalent al valor d'1,5 kg de blat.

També en l'aspecte econòmic la disciplina monacal s'havia afluixat, fins en els benedictins i trinitaris; molt sovint l'abat no convivia amb els monjos i tenia les seves rendes, i veiem, p.e. a Gualter, com el prior, des de principis de la centúria, havia estipulat un sou per a cada monjo del priorat, i era ell qui administrava la renda principal d'aquest priorat, que era el castell del Remei.

En els primers temps (1511) d'aquest conveni, els monjos i canonges tenien opció de menjar en la «*taula del prior... sis vol de convent, que en tals cars no hagués sinó quiscun dotze lliures de renda*» (1).

Monestirs i congregacions religioses

El bisbat de Solsona va ser un pedaç nou que s'imposava a una roba vella, que era l'administració monacal en decadència. D'aquesta herència medieval, una part passà al nou bisbat, però transcorregueren força anys abans que el món antic encaixés amb naturalitat dins la nova administració i amb la nova comunitat diocesana. Molts béns de les antigues comunitats i jurisdiccions passaren al bisbat. Quant al personal, s'ha de tenir present que molts membres de les congregacions que continuaren la vida religiosa eren vocacions nascudes dins el nostre territori o comarques.

Amb les dades següents veurem la integració en el nou bisbat de la tradició congregacional de religiosos.

BENEDICTINS

Sant Llorenç de Morunys

De l'abadiat de Tavèrnoles, aquí hi havia principalment el priorat de St. Llorenç de Morunys. Durant els s. XV i XVI ja no hi hagué comunitat de monjos; eventualment hi havia el prior; dins el poble i el monestir s'hi anaren fundant diversos beneficis eclesiàstics, que foren la base econòmica d'una comunitat de preveres. El rector de St. Llorenç, i cap d'aquesta comunitat, era el representant del prior benedictí; ja el 1343 algunes rendes que hi tenia el monestir de Tavèrnoles foren cedides al priorat

de St. Llorenç. El patrimoni d'aquest priorat el formaven algunes finques de l'entorn de la vila; les quatre cases de l'antiga parròquia de Linya; la casa Mas i l'església de St. Pere Sasserra a Valferosa, i un gran nombre de censos de particulars de la vila i altres llocs veïns, i la casa i terme de la Cort de St. Pere de Peà, sufragània dels Torrents. Aquest priorat fou cedit a la mensa episcopal arran de la creació del bisbat (2).

Del mateix monestir era el priorat de St. Celdoni i Ermenter de Cellers, municipi de Llanera. En aquesta època ja no hi havia monjos, i també era servit per un prior, que hi vivia eventualment. Aquest priorat fou cedit a la mensa canonical.

Santa Maria de Castellfolit

Pertanyia a St. Benet de Bages, i l'abat hi posava un vicari que feia de rector del poble i terme, d'acord amb el bisbe de la Seu d'Urgell. Des de 1593 tant el monestir de Bages com el priorat de Castellfolit passaren a Montserrat, que continuà posant-hi un capellà per al servei pastoral i per a l'administració dels

pocs béns que tenia (3). Sta. Susanna també pertanyia a St. Benet de Bages.

El mateix monestir de Montserrat mantingué alguna possessió al terme de Vilada. St. Pere dels Arquells, Bellmunt i altres llocs de la Segarra continuaren sota la jurisdicció del monestir de Montserrat, però en aquell temps eren del bisbat de Vic.

També passà al patrimoni de Montserrat, des del s. XIII, el priorat de St. Pere del Paganell, que és una partida d'Anglesola; el s. XV era molt decaïgut en tots sentits; féu una revifalla quan hi hagué a Montserrat l'abat Llorenç Marull o Maruny, com a vicari del cardenal Julià della Rovere (1472).

Fins al temps de l'abat Benet de Tocco, que hi envià el prior a fra Joan Iváñez (1567), en fou prior un monjo; de llavors endavant en tingué cura un vicari prevere o un administrador fins a la desamortització (4).

Santa Maria de Serrateix

A la comarca del Berguedà, el monestir de Sta. Maria de Serrateix perdurà fins a l'exclaustració. Rebia censos de les

Sant Pere de la Portella.

parròquies de Serrateix, de diverses cases de Viver, de Montmajor, de St. Joan de Montdarn, d'Avià, de Palà, de Cellers i de la gran finca i sufragània de Navel.

Sant Llorenç prop Bagà, Sant Salvador de la Vedella i Sant Pere de la Portella

A l'entorn de 1592 foren agregats com a priorats al monestir de St. Pau del Camp de Barcelona, amb tots els seus drets i possessions. El patrimoni de St. Llorenç, a més de molts llocs de l'entorn, comprenia gran part del terme de Salo. Hi residien alguns monjos durant els primers anys del s. XVII. De la Portella en depenien moltes cases dels pobles de la Quar, Pedret, St. Maurici i altres llocs, i l'abat o el prior presentava el rector d'aquestes parròquies.

Sant Llorenç prop Bagà.

JOAN RIBERA

Santa Maria de Ripoll

El monestir de Ripoll va conservar el seu domini d'Avinyonet, Sorba, Gargallà, Obiols, Merlès, St. Cugat del Racó, Borredà i Rotgers (que el segle passat passaren al bisbat de Vic) amb dret a la presentació del rector, i en rebia el delme, a més de les primícies que eren dels rectors; amb les mateixes condicions conservaren els seus dominis respectius Borredà i Rotgers.

Santa Maria de Gualter

Des del s. XI era un priorat depenent del monestir de Ripoll. Passà a la canònica de la catedral de Solsona el 1593, quan fou secularitzat. El darrer prior fou fra Onofre d'Oluja, que continuà en el priorat fins a la seva mort (1615). Com que sempre havia estat exempt de la jurisdicció del bisbe d'Urgell, no fou objecte d'oposició o reclamació per part del mateix bisbe. Des del s. XV, en aquest monestir hi convivia monjos i canonges amb patrimoni propi; el prior no hi vivia i era comendatari, sense que s'hi observés la regla de sant Benet. La finca principal d'aquest priorat era la Torre Cortesa, dins el terme de Torre de n'Eral, i més tard anomenada Castell del Remei (5).

CARMELITES

De convents de carmelites n'hi hagué a Tàrraga des del s. XIV. A l'entorn de 1588 s'hi va fundar un convent de carmelites descalços, com a fruit de la reforma de santa Teresa i del seu col·laborador en aquest país, fra Joan de Jesús Roca, natural de Sanahuja; hi existí fins

al 1599; els carmelites calçats continuaren ocupant la casa-església del Carme.

CAPUTXINS

Com a resultat del moviment reformador, s'establiren a Cervera, a principis del s. XVII, els frares caputxins. A Solsona hi anaren més tard.

PAÜLS

Sant Francesc de Paula també s'establí a Cervera a finals del s. XVI, i durant algun temps els paüls tingueren al seu càrrec l'hospital de Castellfort (6).

CISTERCENCS

Des del s. XII els monestirs de Poblet i Santes Creus obtingueren territoris, sobretot a la terra baixa del nostre bisbat. Foren donatius de diversos senyors de sentiments religiosos o que es feren monjos. Montalbà, terme municipal de Vilagrassa i parròquia de Preixana, que abans del s. XIX ho era de Tàrraga, fou la primera possessió que tingué en aquestes terres el monestir de Santes Creus; era un castellot i un terme per conrear; s'hi edificaren unes masies al voltant i una capella, que tenia trets gòtics. Havia estat un territori dels Galceran de Pinós. Durant el s. XIII passà al mateix monestir el poble i castell d'Alta-riba; també hi passaren els pobles de Montoliu, Vilagrasseta i Gramuntell, que no foren del nostre bisbat fins al 1958. El monestir de Santes Creus tenia a Cervera, entre d'altres béns i des del s. XIV, la casa on s'hi celebraren unes

corts el 1469, i on el príncep Ferran féu el compromís del casament amb Isabel de Castella. S'hi hostatjà el rei Felip II; a la meitat del s. XVII comprà l'edifici Francesc de Sant Martí, que el cedí als jesuïtes (7).

Dins el nostre territori, el monestir de Poblet hi tingué la granja de Barbens, ara anomenada les cases de Barbens. Era de la parròquia d'Anglesola, i modernament ha passat a Seana. Fou de Poblet fins a la desamortització. Per al servei espiritual els monjos disposaven de la capella, que no era un centre de culte. El centre principal que tenia Poblet era la parròquia de Verdú; hem de ressaltar la parròquia, perquè l'abat de Poblet n'era el rector, títol que passà el 1592 al bisbe de Vic i després al de Solsona; a més el monestir o l'abat hi tenia jurisdicció civil o feudal. El bisbe hi feia la visita pastoral quan convenia, però els delmes anaven a parar als casals del monestir, i l'amo dels portals de la vila era l'abat. La comunitat de preveres de Verdú depenia del bisbe i es mantenia amb les petites rendes dels beneficis o funcions.

Un altre poblet que pertanyia al domini feudal del monestir de Poblet era Granyanella; tenia un règim semblant al de Verdú; l'abat presentava el capellà que el bisbe proveïa com a rector. La influència del monestir es nota en l'estil del temple parroquial, reconstruït el s. XVII, que ens recorda algunes capelles de Poblet.

Referint-nos als cistercencs, podem parlar de monges, de les monges Ber-

nardes, molt protegides per la noblesa durant l'Edat Mitjana, de les propietats de les quals n'ha quedat el monestir de Vallbona; aquest monestir està situat al bisbat de Tarragona, però tingué intervenció en pobles del nostre bisbat; principalment a Preixana, on l'abadessa hi tenia jurisdicció feudal: decretava qui havia de ser-ne el batlle, aprovava els càrrecs de notari i presentava el capellà que havia de ser rector; trobem que alguns rectors eren parents de monges i d'abadesses de Vallbona. A l'església parroquial de Preixana s'hi poden veure emblemes d'abadesses en relleus o capitells, com l'ala dels Aleny. L'abadessa havia deixat una part del terme per a la manutenció del rector.

De la mateixa congregació era l'antic monestir de Pedragal. De les restes materials del monestir es va contruir una capella, prop del Talladell. L'abat Oliver i Bataller de Poblet, que era visitador de l'orde a Espanya, dictà la unió de les poques monges de Vallsanta, del riu Corb, amb el monestir del Pedragal (1598); no pogué sobreviure gaire temps, perquè el 1604 l'abat Simó Trilla es va veure obligat a fer ingressar les monges del Pedragal a St. Hilari de Lleida. En aquest lloc del Pedragal només hi resta un patrimoni de l'orde (8).

També hi havia hagut monges Bernardes a Berga, però abans de 1569 hi deixaren de residir i s'uniren a Valldaura de Manresa. El monestir de Poblet conservà el patrimoni de Berga i l'església de St. Joan fins que l'ocuparen els mercedaris el s. XVIII.

DOMINICS

Els dominics o pares predicadors, que es com s'anomenaven a l'època que estudiem, des del s. XIV estaven molt arrelats a Cervera; eren els predicadors de la comarca, i alguna vegada hagueren d'exercir d'inquisidors sobre el procés entaulat contra la família Major, que era acusada de portar sang jueva; el resultat fou negatiu. Foren els grans propagadors de la confraria del Roser; encara es conserva la gran església que construïren el s. XVII. A Tàrraga hi hagué també dominics. Aquest orde tenia moltes vocacions, per això hi hagué, durant els anys 1587 a 1607, frares predicadors al santuari de Lord. El 1641 obtingueren com a convent el casal que havia estat de St. Miquel de Llobera, que tot seguit fou el col·legi de St. Miquel i St. Gabriel i universitat (9).

FRANCISCANS

Els frares franciscans arrelaren molt aviat a Catalunya, sobretot a les terres de ponent. Hi ha notícia de l'existència d'un convent a Cervera des de 1245, on es conserva encara la construcció, prop l'Ondava; decaigueren durant el s. XV, i el s. XVI adoptaren la reforma de l'observança.

Des de molt antic és documentada la fundació de framenors de St. Francesc a Berga. Es creu que aquesta s'esdevingué l'any 1333, però el pare Gonzaga, historiador de l'orde deia, a la segona meitat del s. XVI, que els pares franciscans s'establiren per segona vegada a Berga l'any 1330, després d'haver abandonat el convent per causes fins ara desconegudes. No se sap de quin any és la primera fundació, però un document de l'any 1244 ens parla d'una donació que fa Aldiarts d'Anglesola, abadessa del monestir cistercenc de Valldaura i la seva comunitat, a Pere de Berga, del mas Escodo de Sta. Cecília de Fígols, a canvi de la confirmació i franquesa, que aquell noble els havia concedit, de les cases i del lloc que els framenors havien tingut a la vila de Berga (10). L'any 1835 foren exclaustats, i el 28 de setembre de 1909 s'hi restablí la comunitat. Actualment hi tenen el noviciat.

També hi hagué franciscans a Tàrraga, on tingueren molta vitalitat durant el s. XIV.

Cal recordar un convent de Jesús, a Bellpuig, nom amb què es coneixien els convents franciscans a finals del s. XV, que fou també anomenat monestir per influència de la tradició monacal; el senyor de Bellpuig, Ramon de Cardona, volgué que prop del seu castell i poble hi hagués un convent de frares de sant Francesc, en nombre suficient per practicar-hi la *laus perennis*. Des de Nàpols, on residia, envià els plànols de la casa i de l'església. Es va construir un gran i artístic convent, on el 1531 s'instal·là el gran mausoleu de la família senyorial. No es va poder aconseguir el nombre de 24 frares, però durant els tres segles següents aquest convent va tenir molta activitat, en la predicació, en la direcció de la confraria de St. Bertomeu, en l'ajuda als pobres i en l'hospedatge dels bisbes de Solsona i de personatges de la noblesa de Catalunya (11).

MERCEDARIS

L'orde de la Mercè, dedicat a la redempció de captius, va fundar una casa a

Berga el s. XIV, a la capella de la Pietat; d'aquí passà al convent i capella de Sta. Magdalena, on s'havien estat les monges de Montbenet; hi romangueren fins a principis del s. XVIII, i ocuparen l'església de St. Joan.

També els mercedaris tenien convent a Tàrraga; al seu patrimoni hi passaren les poques possessions que havien estat del convent de Sta. Clara; el 1629 hi havia almenys quatre frares i dos germans conventuals. Fora del petit patrimoni de Sta. Clara i de les construccions que ocupaven, no se'ls trobà res més en la desamortització.

El monestir de St. Ramon del Portell tingué origen en la compra que féu Pere Nolasc de la capella de St. Nicolau el 1245; abans de 1628 el convent dels mercedaris era anomenat priorat de St. Nicolau; en aquesta data la Santa Seu va aprovar el culte a sant Ramon. S'hi feren obres el 1597 i el 1625, però la gran construcció de l'església actual és de 1675, juntament amb gran part del convent (12).

TRINITARIS

L'orde de redempció de captius dels Trinitaris es va difondre a les terres de ponent molt aviat; en alguns lloc en vida del fundador sant Joan de Mata. Anaren a Anglesola poc després de 1206, quan el senyor Berenguer d'Anglesola i la seva muller, Anglesa, hi muntaren un hospital, del qual en tingueren cura els frares. Després d'alguns anys de decadència durant el s. XV i primers anys del XVI, emprengueren nova vida ben aviat. El 1529 ja construïen el convent. Foren propagadors de la devoció a la Mare de Déu del Remei, de la qual en tenien capella o altar el 1565; els primers anys del s. XVII foren els de més activitat constructiva i s'esdevingueren tot un seguit d'actes de culte i difusió de la confraria del Remei, que aquí superava la del Roser, en aquest període. El seu patrimoni territorial procedia dels donatius dels senyors d'Anglesola i de molts llegats particulars (13).

PREMOSTRATENCOS

Aquest orde monacal, que el s. XIII s'establí a Bellpuig de les Avellanès, tingué el priorat de St. Nicolau d'Alfandarella, fundat pels senyors de Bellpuig, Guillem d'Anglesola i Sibil·la (1224). A finals del s. XVI només hi restava un hospitalet, del qual en tenia cura un

matrimoni gascó, i el seu petit patrimoni passà a Bellpuig de les Avellanès (14). ⚡

NOTES

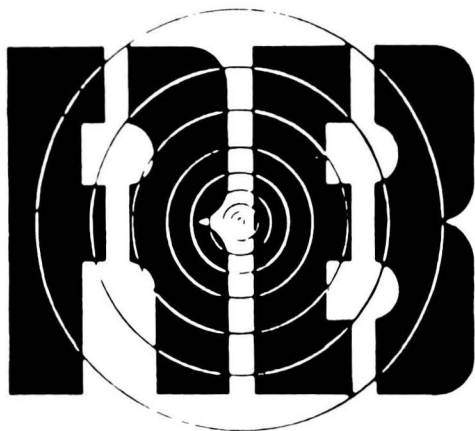
1. Arxiu Diocesà de Solsona, fons de Gualter, núm. 1.
2. A.D.S., fons de Sant Llorenç, Priorat i Capbreus.
3. A.C.A., monacals.
4. BACH, Antoni. Història d'Anglesola, Barcelona, Caixa d'Estalvis de Catalunya, 1987.
5. A.D.S., fons de Serrateix i de la Portella. BACH, Antoni. «Santa Maria de Gualter», dins *Urgellia*, vol. VIII, 1986-1987, p. 211-269.
BACH, Antoni. *Catalunya Romànica. La Noguera*, Barcelona, en premsa.
6. DURAN I SANTPERE, Agustí. *Llibre de Cervera*, Barcelona, Curial, 1977.
7. ARXIU HISTÒRIC DE CERVERA, fons notarial, i DURAN, A. Op. cit., p. 31 i altres.
8. Sobre Poblet i els seus pobles, vegeu Finestre IV, 230.
ALTISENT, Agustí. *Història de Poblet*, abadia de Poblet, 1974.
Sobre Verdú, Preixana i Pedregal, vegeu JOVER I PIQUER, J.J. *El Senyoriu de Verdú*, Tarragona, 1968, i BACH, Antoni. *Abaciologi de Vallbona*, Santes Creus, 1978 i *Història de Preixana*, diputació de Lleida, 1991.
9. DURAN, A. Op. cit. i SERRA I VILARÓ, J. Op. cit.
10. SANAHUJA, Pere. *El monestir de Fra-menors de Berga*, Barcelona, estudis franciscans, 1931, p. 354-355.
11. MARCA, Francisco. *Chronica Serafica*. SANAHUJA, P. *Historia de la Seráfica Provincia de Catalunya*, Barcelona, 1959.
BACH, Antoni. *Història del monestir de Sant Bertomeu de Bellpuig*, Bellpuig, 1990.
12. VILARDAGA, Jacinto. *Història de Berga*, 1919.
A.D.S., lligall de les congregacions religioses. Id. fons alfabètic, Sant Ramon.
13. BACH, Antoni. *Història d'Anglesola*, cit.
14. A.E. de Vic.
RIPOLL I VILAMAJOR, J. *Catalunya II* i altres.
BACH, Antoni. *Bellpuig i la seva antiga baronia*, Barcelona, 1972.

BIBLIOGRAFIA

- Gran Enciclopèdia Catalana.
- Gran Geografia Comarcal de Catalunya.
- COSTA I BOFARULL, D. *Historia de la ciudad de Solsona y su Iglesia*, Barcelona, Ed. Balmes, 1959.
- BARRAQUER, C. *Las Casas de Religiosos en Cataluña*, Barcelona, 1906.
- PLADEVALL, Antoni. *Els Monestirs de Catalunya*, Barcelona, Ed. Destino, 1978.
- WADDING, *Anales Minorum*, XV, 1654.
- ARXIU DIOCESÀ DE SOLSONA, fons de Gualter, de la Portella, de St. Llorenç de Morunys i de Serrateix.

Antoni Bach i Riu,
historiador.

RÀDIO BERGA

F.M. 95.7

